

STRESZCZENIE

Magdalena Bałaga: *Literatura polska po 1989 roku wobec nowych doświadczeń społecznych*

Przedmiotem dysertacji jest analiza i interpretacja wybranych polskich tekstów prozatorskich opublikowanych po 1989 roku. Praca wyrasta z przekonania, że dzieła literackie stanowią szczególnie przykładowy zapis świadomości społecznej. Interesują mnie uchwyczone w literaturze zmiany w podejściu do wzorców prestiżu, modeli zachowań oraz niepokoїв społecznych wywołanych zmianami w transformującej się rzeczywistości politycznej i ekonomicznej Polski. W rozprawie przedstawiłam, w jaki sposób stematyzowane i sfunkcjonalizowane zostały przeżycia wynikające z przemian zapoczątkowanych przez transformację ustrojową. Zaproponowany krąg tematyczny ma na celu opisanie wewnętrznej dynamiki kształtowania się polskiego społeczeństwa; jest jednocześnie analizą przedstawionych w tekstach literackich zmian, jakich ono doświadczyło.

Praca została podzielona na dwie części: w pierwszej z nich dokonuję analizy tekstów literackich, które pozwolą na zrekonstruowanie procesu przemian tożsamości nowo tworzącej się klasy średniej. Jej literackie portrety są istotnym elementem krytycznych diagnoz przedstawionych w powieściach wydanych po 1989 roku. W swojej pracy analizuję, w jaki sposób współcześni prozaicy zdecydowali się przedstawić polską klasę średnią – grupę społeczną, która podlega bodaj najsilniejszej dynamice rozwoju. Opowieść o klasie średniej to jednocześnie historia polskiej transformacji: traktującej zarówno o jej sukcesach, ale i najbardziej wstydlivych aspektach. Warto przy tym zastrzec, że literackie obrazy tej grupy – choć najczęściej przedstawione w sposób stereotypowy i karykaturalny – mówią wiele o lękach, potrzebach i nadziejach jednostek funkcjonujących w określonym porządku społecznym. Aby móc w pełni odczytać sposób, w jaki klasa średnia funkcjonuje w powszechnej świadomości, zinterpretowano również popularne teksty funkcjonujące w przestrzeni internetu. Choć badanie takich tekstów jest w pewnym sensie działalnością na granicy literaturoznawstwa, to nie można ich zignorować – są one pomocne w odtwarzaniu rozwoju świadomości społecznej, a nie tylko referowania samego określonego jej stanu. Teksty literackie o aspiracjach diagnostycznych nie funkcjonują przecież w komunikacyjnej próżni, lecz (re)interpretują tematy i estetykę prezentowaną w serialach telewizyjnych, przekazach internetowych czy też w tekstach publicystycznych.

W części drugiej przyglądam się wartościom promowanych w neoliberalizmie, które nadają specyficzny sens życiu człowieka w XXI wieku. Choć neoliberalizm to pojęcie

nieposiadające jednej, ustalonej definicji i nierzadko nadużywane (traktowane najczęściej bezzasadnie jako synonim liberalizmu klasycznego), to w wielu analizach globalnego kryzysu wskazywany jest jako doktryna „odpowiedzialna” za nowe doświadczenia społeczne. Dzieje się tak, gdyż stał się synonimem ideologii wytwarzającej nierówność w dostępie do władzy i zasobów, nierzadko wskazuje się go jako źródło konfliktów w życiu publicznym i gospodarczym. Neoliberalne praktyki, w wyniku których następuje wytwarzanie społecznych mitów oraz zbiorowej reprezentacji wartości, stają się coraz częstszym przedmiotem krytyki współczesnych polskich prozaików. Współczesne powieści nierzadko przynoszą ambiwalentną ocenę polskiej transformacji, jednakowoż w niniejszej pracy omówiono te powieści, w których krytyce poddano główne neoliberalne filary przemian gospodarczych. Literatura ta wyraźnie upomina się o zmiany nastawiania do mas i zmiany języka opisu relacji społecznych, jest głosem nawołującym do społecznej odpowiedzialności i solidarności.

Doświadczenia te uważam za nowe – jako że namysł nad nimi jest kwestią, która zaistniała w dyskursie publicznym ostatnich lat. W utworach literackich interesujący jest zatem przede wszystkim stosunek jednostek (pisarzy) do podstawowych problemów epoki. Teksty literackie stały się tu cennym uzupełnieniem diagnoz społecznych formułowanych przez socjologów, kulturoznawców i antropologów.